

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Федоренко Любові Петрівни
«Психологічні особливості професійного самовизначення
випускників сільських шкіл»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Кардинальні перетворення, які відбуваються сьогодні в соціально-економічному просторі, швидкі зміни на ринку праці в Україні та закордоном зумовлюють проблему професійного самовизначення. Особливо гостро це питання постає перед сільською молоддю, адже відомо, що результати їх зовнішнього незалежного оцінювання суттєво відстають від показників успішності міських школярів, що, в свою чергу, впливає на особливості професійного самовизначення випускників сільських шкіл. Тому для здійснення психологічного супроводу цього процесу дуже важливо враховувати специфіку його розвитку залежно від місця проживання школяра – сільського середовища. Відтак, дисертаційне дослідження Федоренко Любові Петрівни має безумовну науково-практичну цінність, є *актуальним та перспективним*.

Дисертаційна робота має логічно вибудовану структуру. Чітко визначено об'єкт, предмет, гіпотезу і завдання дослідження, що сприяло реалізації мети роботи, яка полягала у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл, розробці й впровадженню психологічного супроводу, підвищення ефективності цього процесу в ранньому юнацькому віці. Обґрунтовано актуальність, доцільність і новизну досліджуваної теми, виявлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено науково-практичне значення дослідження й відображено особистий внесок здобувача. Логічну послідовність становлять три розділи.

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми дисертаційного дослідження, ступінь її розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету,

гіпотезу, завдання, теоретико-методологічні основи та методичну базу дослідження. Викладено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи. Наведено інформацію про апробацію результатів дослідження, впровадження їх у практику та публікації з теми дисертації.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади вивчення професійного самовизначення випускників загальноосвітніх шкіл» визначено теоретико-методологічні основи аналізу проблеми професійного самовизначення в ранньому юнацькому віці.

У розділі проаналізовано теоретичні напрями зарубіжних та вітчизняних дослідників стосовно проблеми розвитку професійного самовизначення особистості, виділено три основні позиції науковців у його інтерпретації (у контексті життєвого й особистісного самовизначення; як вікове новоутворення; становлення людини як суб'єкта професійної діяльності).

Дослідження особистості раннього юнацького віку засвідчують, що перехід когнітивної сфери старшокласників на якісно новий рівень, завдяки провідній навчально-професійній діяльності та їхній спрямованості у майбутнє, зумовлює розвиток професійного самовизначення. Визначено, що базисом професійного самовизначення є особистісне самовизначення, а провідним механізмом – рефлексія. Ранній юнацький вік може вважатися оптимальним віковим періодом для цілеспрямованого розвитку особистісної та професійної ідентичності.

Особливою заслугою автора є побудова моделі професійного самовизначення випускників як складноорганізованої системи взаємопов'язаних між собою компонентів та їх конструктів: когнітивного (самооцінка власних здібностей, пізнання світу професій, усвідомлення зовнішніх чинників), емоційно-ціннісного (ціннісне ставлення до вибору професії, задоволеність своїм професійним вибором), орієнтовно-поведінкового (вміння планувати професійне майбутнє, вміння приймати рішення); а також детальний аналіз чинників, які впливають на їх розвиток.

У *другому розділі* «Емпіричне дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення випускників сільських шкіл» представлено мету, завдання, загальну стратегію та методику констатувального етапу дослідження, його результати.

Найбільш суттєвим результатом, відображеним у розділі, можна вважати здійснення ґрунтовного порівняльного аналізу особливостей розвитку структурних складових професійного самовизначення сільських і міських старшокласників, на основі якого висвітлено специфіку цього процесу у випускників сільських шкіл.

Важливим вкладом у вивчення психологічних особливостей професійного самовизначення випускників сільських шкіл і є те, що в роботі виявлено три рівні (високий, середній, низький) та відповідні їм показники розвитку зазначеного утворення, а також те, що результати математико-статистичного аналізу інтеркореляційних зв'язків між усіма досліджуваними складовими професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл підтвердили їх високу статистичну значущість ($p \leq 0,01$).

У *третьому розділі* «Психологічний супровід підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл» представлено загальний дизайн, мету, завдання, етапи та результати формуального етапу дослідження.

Презентовано модель, методологічно-організаційні та змістовні засади системи психологічного супроводу професійного самовизначення випускників сільських шкіл, яка включала три напрями: 1) робота психолога зі старшокласниками з метою ефективного подолання труднощів їх професійного самовизначення; 2) робота з батьками з метою забезпечення психологічної основи їх конструктивної взаємодії з дітьми в складний для них період професійного самовизначення, а також 3) активізація освітнього шкільного середовища з метою впровадження його суб'єктами освітніх технологій, що спонукатимуть школярів до здійснення обдуманого вибору професії, побудови професійної кар'єри після закінчення школи.

Висвітлено результати ефективності впровадження тренінгу (13 занять по 90 хв.). Доведено, що авторський соціально-психологічний тренінг «Підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл» є ефективною формою психологічного супроводу старшокласників, що дозволяє удосконалити ті показники когнітивного, емоційно-ціннісного та орієнтовно-поведінкового компонентів професійного самовизначення випускників сільських шкіл, що об'єктивно піддаються формуванню за відносно короткий проміжок часу.

Висновки, які робить дисертантка, сформульовані доволі чітко та є переконливими. Вони системно відображають основні результати дослідження і узгоджені із його завданнями. Л. П. Федоренко довела, що дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення випускників сільських шкіл є актуальною науковою проблемою, теоретично обґрунтованою та емпірично доведеною; таким, що має чітко продемонстровану наукову новизну та безсумнівне практичне значення.

Загалом, текст дисертації характеризується послідовним, логічним викладенням матеріалу, вдалим поєднанням теоретичного обґрунтування та емпіричної перевірки презентованих наукових положень. На підставі аналізу тексту дисертаційного дослідження можна констатувати досягнення дисертанткою загальної мети дослідження та повну реалізацію сформульованих у ньому завдань.

За результатами роботи підготовлено 11 публікацій (3 статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, 3 статті у наукових періодичних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 5 публікацій – тези виступів на вітчизняних та міжнародних наукових конференціях).

Основні теоретичні та практичні положення обговорювалися та дістали схвалення на Міжнародних, Всеукраїнських, Звітних науково-практичних конференціях НПУ імені М.П. Драгоманова (2014-2020 рр.) та засіданнях

кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії факультету психології.

Дисертація та автореферат написані грамотно й оформлені відповідно до вимог. Стиль викладу матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій доступний для сприйняття. Зміст автореферату ідентичний із основними положеннями дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу й відзначаючи її відповідність вимогам до наукових досліджень, вважаю за необхідне висловити *деякі зауваження та побажання*:

1. У першому розділі автор ґрунтовно аналізує сутність поняття «професійне самовизначення», водночас оперує і такими поняттями, як «особистісне самовизначення» та «життєве самовизначення». Вважаю, доцільно було б конкретизувати їхнє співвідношення.

2. Вивчаючи в теоретичній частині роботи проблему професійного самовизначення старшокласників, дисертантці варто було б детальніше зосередитись на висвітленні специфіки цього новоутворення саме в сільських школярів.

3. У другому розділі дисертації в структурі професійного самовизначення випускників сільських шкіл представлено складові цього процесу. Погоджуючись із тим, що ідентичність входить у ядро професійного самовизначення, вважаю, що дисертантці слід було би більш цілеспрямовано дослідити особливості цього утворення.

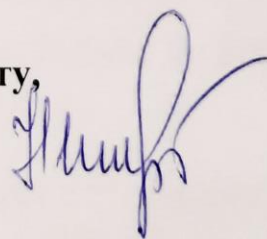
4. Переконливим свідченням ефективності впровадження авторського соціально-психологічного тренінгу з підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл є кількісні та якісні зрушення, які були зафіксовані в рівнях розвитку досліджуваного феномена. На нашу думку, наведення в роботі самозвітів респондентів експериментальної групи дало б можливість додатково підкреслити ефективність проведеного формульованого експерименту й забезпечило б вищу об'єктивність отриманих результатів.

5. Враховуючи позитивні результати впровадження психологічного супроводу професійного самовизначення випускників сільських шкіл, рекомендуємо автору опублікувати його в повному обсязі як навчально-методичне видання.

Втім зазначені зауваження та побажання не знижують наукового рівня дисертації. Здобувачка проявила самостійність у розробленні складної наукової проблеми, здійснила продуктивний теоретичний аналіз й отримала вагомі наукові результати.

Вважаю, що дисертація на тему «Психологічні особливості психологічного самовизначення випускників сільських шкіл» є завершеною самостійною науковою роботою, яка містить науково обґрунтовані результати в галузі педагогічної та вікової психології і за актуальністю, змістом, обсягом, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор Федоренко Любов Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

**Професор кафедри педагогіки
та психології освітньої діяльності
Запорізького національного університету,
Заслужений працівник освіти України
доктор психологічних наук, професор**

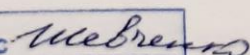

Н.Ф. Шевченко

Вчений секретар

О. А. Проценко

Підпис
засвідчую

**НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ**

